INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
Contemporary Pedagogical and Philological Research
2026 / No. 1(2)

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

PEDAGOGIK FAOLIYATDA MULOQOT: OECD TALIS 2024 STATISTIKASI ASOSIDA O‘QITUVCHI-O‘QUVCHI MUNOSABATLARI VA O‘QITUVCHILAR FAROVONLIGI TAHLILI

Ergashev Bunyod Shokir o‘g‘li
Turan International University, Gumanitar fanlar va pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi
Abdullayev Aziz
Turan International University, JM-26-CU guruhi talabasi

Annotatsiya. Maqolada pedagogik muloqotning mohiyati, uslublari va vazifalari OECD ning o‘qituvchilar va maktab direktorlari o‘rtasidagi xalqaro so‘rovi TALIS 2024 natijalari asosida tahlil qilinadi (O‘zbekiston ham qatnashgan). O‘qituvchilar farovonligi va ish qoniqishi ularning o‘quvchilar, ota-onalar va rahbariyat bilan munosabatlariga kuchli bog‘liq. Intizomni saqlash o‘qituvchilarning 45 % i, ma’muriy ish 52 % i uchun stress manbai hisoblanadi. Natijalar pedagogik muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘qituvchi uchun qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish zarurligini ko‘rsatadi.

Аннотация. В статье сущность, стили и функции педагогического общения анализируются на основе результатов международного опроса ОЭСР TALIS 2024 (участвовал и Узбекистан). Благополучие и удовлетворённость учителей тесно связаны с отношениями с учениками, родителями и руководством. Поддержание дисциплины вызывает стресс у 45 % учителей, административная работа - у 52 %. Результаты показывают необходимость развития навыков педагогического общения и создания поддерживающей среды.

Abstract. The article analyses the nature, styles and functions of pedagogical communication using the results of the OECD international survey TALIS 2024 (in which Uzbekistan also took part). Teachers' well-being and job satisfaction are strongly related to their relationships with students, parents and school leadership. Maintaining

discipline is a source of stress for 45% of teachers and administrative work for 52%. The findings point to the need to develop communication skills and a supportive environment.

Kalit so‘zlar: pedagogik muloqot, o‘qituvchi, o‘quvchi, TALIS, stress, farovonlik.

Ключевые слова: педагогическое общение, учитель, ученик, TALIS, стресс, благополучие.

Keywords: pedagogical communication, teacher, student, TALIS, stress, well-being.

1. KIRISH

Pedagogik muloqot o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi o‘quv-tarbiyaviy maqsadlarga yo‘naltirilgan o‘zaro ta’sir jarayoni bo‘lib, ta’lim samaradorligining muhim omilidir. U faqat ma’lumot uzatish emas, balki shaxslararo munosabatlar, hissiy muhit va hamkorlik qilish uslubini ham o‘z ichiga oladi. O‘qituvchining muloqot madaniyati o‘quvchining bilim olish motivatsiyasiga, o‘zini qadrlashiga va maktabga munosabatiga ta’sir qiladi.

1.1. Nazariy asos

Pedagogik muloqotning bir necha uslubi farqlanadi: avtoritar (o‘qituvchi yagona qaror qabul qiluvchi, o‘quvchi ijrochi), demokratik (hamkorlikka asoslangan, fikr almashish) va liberal (aralashmaslik). Tadqiqotlar odatda demokratik uslub o‘quvchi faolligi va ijobiy muhitni ta’minlashini ko‘rsatadi, ammo vaziyatga qarab turli uslublar uyg‘unlashadi.

Pedagogik muloqotning bosqichlari: faoliyatga tayyorgarlik (prognoz qilish), muloqotni boshlash (aloqa o‘rnatish), muloqotni boshqarish, tahlil qilish. O‘qituvchi uchun muhim kommunikativ qobiliyatlar: tinglay olish, aniq tushuntirish, empatiya, hissiy o‘zini boshqarish, ziddiyatli vaziyatni hal etish. Noverbal vositalar (ko‘z bilan aloqa, ovoz ohangi, mimika) o‘quvchi bilan munosabat o‘rnatishda alohida o‘rin tutadi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Pedagogik muloqotda yuzaga keladigan to‘siqlar: o‘qituvchining stressi va charchoq holati, o‘quvchilar o‘rtasidagi individual farqlar, intizomni saqlash qiyinchiliklari, ota-onalar bilan munosabatlardagi tushunmovchiliklar. Shu sababli o‘qituvchining farovonligi bevosita muloqot sifatiga ta’sir qiladi: stressdagi o‘qituvchi sabrsizlik va keskinlik ko‘rsatishi mumkin.

Tayanch tushunchalar jadvali (pedagogik muloqot)

Tushuncha	Mazmuni
Avtoritar uslub	O‘qituvchi qarorlarni yakka o‘zi qabul qiladi, o‘quvchi ijrochi
Demokratik uslub	Hamkorlik va fikr almashishga asoslangan munosabat
Liberal uslub	O‘qituvchining minimal aralashuvi
Teskari aloqa	O‘quvchi harakatlari haqida aniq, yo‘naltiruvchi axborot berish
Empatiya	Boshqa shaxsning holatini tushunish va his qilish
Ijtimoiy-emotsional ta’lim	Hissiyotlarni boshqarish va munosabat o‘rnatish ko‘nikmalarini o‘rgatish

Manba: pedagogik psixologiya adabiyotidagi an’anaviy ta’riflarni muallifning umumlashtirishi [1].

Tadqiqotning maqsadi: pedagogik muloqotning ahamiyatini TALIS 2024 tayyor statistikasi asosida asoslash.

Vazifalar: (1) o‘qituvchilar farovonligi va ish qoniqishi ko‘rsatkichlarini aniqlash; (2) stress manbalarini tahlil qilish; (3) muloqot munosabatlari (o‘quvchilar, ota-onalar, direktor) bilan farovonlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rib chiqish; (4) amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

2. USUL VA MATERIALLAR

2.1. Dizayn

Tadqiqot ikkilamchi ma’lumotlar tahliliga asoslangan tavsifiy dizaynga ega. TALIS (Teaching and Learning International Survey) OECD tomonidan har besh yilda o‘tkaziladigan, o‘qituvchilar va maktab direktorlari fikrini o‘rganuvchi eng yirik xalqaro so‘rovdir. 2024-yilgi to‘lqin natijalari 2025-yil oktabrda e’lon qilingan.

2.2. Manbalar

Asosiy manba: OECD «Results from TALIS 2024: Thriving in teaching» hisoboti va A. Shleyxerning taqdimoti. Qo‘shimcha manbalar: Education International

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

(EI), ACER (Avstraliya), Alberta o‘qituvchilar assotsiatsiyasi (Kanada) tomonidan e’lon qilingan milliy tahlillar. Mamlakat-darajadagi ma’lumotlar faqat misol sifatida ishlatildi. Qo‘shimcha va nazariy manbalar sifatida [2] ham ko‘rib chiqildi.

2.3. Ko‘rsatkichlar

O‘qituvchilarning umumiy ish qoniqishi, stress ulushi, stress manbalari (intizom, ma’muriy ish), yosh va ish tajribasi bo‘yicha farqlar, muloqot munosabatlarining (o‘quvchilar, ota-onalar, rahbariyat) farovonlik bilan bog‘liqligi, ish haqi va ish sharoitlaridan qoniqishning ishdan ketish niyatiga ta’siri.

2.4. Cheklov

O‘zbekiston ishtirok etgan bo‘lsa-da, mamlakat bo‘yicha batafsil jadvallar ikkilamchi manbalardan olinmadi; shu sababli O‘zbekiston faqat sifat jihatdan (gender va yosh bo‘yicha stress farqi yo‘qligi) eslatiladi.

3. NATIJALAR

3.1. Umumiy farovonlik va ish qoniqishi

OECD tizimlari bo‘yicha o‘rtacha, deyarli har o‘n nafar o‘qituvchidan to‘qqiztasi umumiy ish qoniqishini bildirgan. Katta qismi kasbida ma’no va shaxsiy qoniqish topadi. Shu bilan birga, ish stressi notekis taqsimlangan: ayol va yosh o‘qituvchilar ko‘proq stress «ko‘p» his qiladi; Albaniya, Braziliya, Kolumbiya, Koreya, Chernogoriya, Niderlandiya, Shimoliy Makedoniya, Saudiya Arabistoni va O‘zbekistonda esa stress darajasi jins va yoshga qarab farq qilmaydi.

Alberta (Kanada) uchun mahalliy tahlilda o‘qituvchilarning 42 % i yuqori stressni qayd etgan, bunda global o‘rtacha 19 % deb keltirilgan. Avstraliyada 30 yoshgacha bo‘lgan quyi sinf o‘qituvchilarining 36 % i, 50 va undan katta yoshdagilarning 30 % i ko‘p stressni bildirgan [1].

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

1-jadval. TALIS 2024: o‘qituvchilar farovonligi va stress ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	Qiymat
Umumiy ish qoniqishi (OECD o‘rtacha)	≈ 9/10 o‘qituvchi
Ko‘p stress (global o‘rtacha)	19 %
Ko‘p stress, Alberta (Kanada)	42 %
Ma’muriy ish - stress manbai (EI keltirgan ko‘rsatkich)	52 %
Intizomni saqlash - stress manbai	45 %

Manba: OECD [1]; Alberta Teachers’ Association [5]; Education International [3].

3.2. Tajriba va yosh bo‘yicha farqlar

Intizomni saqlash yosh o‘qituvchilar uchun ko‘proq muammo: Avstraliyada kam tajribali (5 yil va undan kam) quyi sinf o‘qituvchilarining 55 % i uni stress manbai deb ko‘rsatgan, 10 yildan ortiq tajribalilarda 38 %; boshlang‘ich sinflarda 62 % ga qarshi 45 %. Bu muloqot ko‘nikmalari tajriba bilan rivojlanishini ko‘rsatadi [1].

2-jadval. Avstraliya: intizom stress manbai sifatida (ACER [4])

Daraja	Kam tajribali (≤ 5 yil)	Tajribali (≥ 10 yil)
Quyi o‘rta sinflar	55 %	38 %
Boshlang‘ich sinflar	62 %	45 %

Manba: ACER [4].

3.3. Muloqot munosabatlari va farovonlik

Education International tahliliga ko‘ra, o‘qituvchilar farovonligi va ish qoniqishi qo‘llab-quvvatlovchi direktor, o‘quvchilar va ota-onalar bilan ijobiy munosabatlarga kuchli bog‘liq. O‘quvchilar tomonidan qadrlanishini his qilgan o‘qituvchilar ish qoniqishi va farovonlikni yuqoriroq baholaydi. ACER ma’lumotlariga ko‘ra, ota-onalar tomonidan qadrlanishini his qilgan o‘qituvchilarda ham farovonlik yuqori. Ish haqidan qoniqqan o‘qituvchilarning kasbni tark etishni rejalashtirish ehtimoli 25 % ga, ish shartlaridan qoniqqanlarda deyarli 40 % ga kamroq [1].

3.4. Natijalarning pedagogik muloqot nuqtai nazaridan tahlili

TALIS ma’lumotlarini pedagogik muloqotning tuzilmasi bilan bog‘lash mumkin. Kommunikativ tomon: o‘qituvchi bilimni qanday etkazadi va o‘quvchi uni qanday

qabul qiladi. Bu tomon dars maqsadlariga erishish bilan bog‘liq. OECD ma’lumotlariga ko‘ra, intizomni saqlash stress manbai sifatida o‘qituvchining dars maqsadlarini bajarishi va farovonligi bilan bog‘liq, ya’ni muloqot boshqaruvi va o‘quv natijasi o‘rtasida aloqa bor.

Interaktiv tomon: o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona va direktor o‘rtasidagi hamkorlik. Education International va ACER ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi o‘quvchilar va ota-onalar tomonidan qadrlanishini his qilganda uning farovonligi va ish qoniqishi yuqori. Bu qadrlash muloqot orqali ifodalanadi: minnatdorchilik, e’tirof va ishonchli munosabat.

Perseptiv tomon: o‘qituvchi o‘quvchini qanday idrok etishi va aksincha. Bu tomonni TALIS to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘lchamaydi, biroq o‘qituvchilarning ijtimoiy-emotsional ta’lim bo‘yicha ishonchi (self-efficacy) pastligi (OECD ma’lumotiga ko‘ra, boshqa vazifalarga nisbatan kamroq o‘qituvchi o‘zini bu ishga qodir his qiladi) o‘quvchi hissiyotlarini tushunish va qo‘llab-quvvatlash ko‘nikmasiga ehtiyoj borligini bildiradi.

Shuningdek, o‘qituvchilarning o‘sishga yo‘naltirilgan tafakkuriga (growth mindset) ishonishi o‘quvchilarni jalb qilish va o‘qitishdagi o‘z-o‘zini samarali his qilish bilan bog‘liq: aqlni rivojlanuvchi deb hisoblagan o‘qituvchilar o‘zini ishonchli his qilgan. Bu o‘qituvchi qarashlari uning muloqot uslubiga ta’sir qilishi mumkinligiga ishora qiladi, ammo bu bog‘liqlik korrelyatsion.

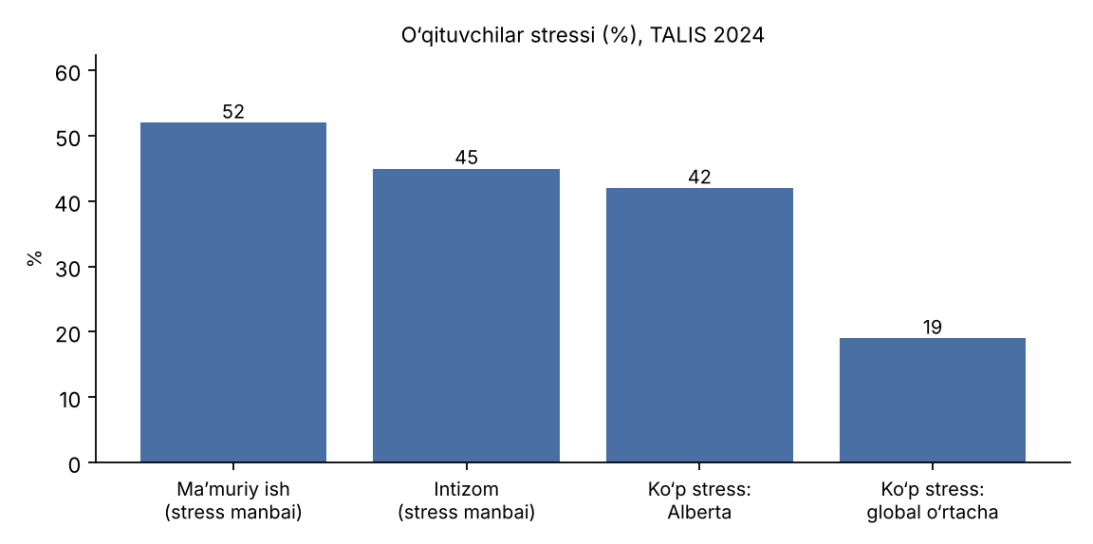

1-rasm. O‘qituvchilar stressi ko‘rsatkichlari (muallif tuzgan; manbalar: EI, ATA, [1]).

4. MUHOKAMA

4.1. Muloqot va o‘qituvchi farovonligi o‘zaro bog‘liqligi

Natijalar pedagogik muloqotni ikki yo‘nalishda ko‘rishni talab qiladi: o‘qituvchining o‘quvchiga ta’siri va muhitning o‘qituvchiga ta’siri. Ijobiy muloqot munosabatlari (o‘quvchi, ota-ona, direktor) o‘qituvchi farovonligi bilan bog‘liq, farovon o‘qituvchi esa sifatli muloqot qilishga qodir. Bu o‘zaro bog‘liqlik pedagogik muloqot nazariyasida «o‘qituvchi shaxsi va muloqot uslubi» o‘rtasidagi aloqa sifatida ko‘riladi. Biroq korrelyatsion ma’lumotlardan sababiy xulosa chiqarish ehtiyotkorlikni talab qiladi.

4.2. Intizom va ma’muriy yuklama

Intizomni saqlash o‘qituvchilarning 45 % i uchun stress manbai ekanligi va OECD ma’lumotlariga ko‘ra, u o‘qituvchining dars maqsadlariga erishishi, farovonligi va ish qoniqishining muhim bashoratchisi ekanligi pedagogik muloqot ko‘nikmalarini (sinfni boshqarish, hissiy muloqot) rivojlantirish zarurligini bildiradi. Ma’muriy ishning stress manbai (52 %) bo‘lishi o‘qituvchining o‘quvchilar bilan muloqotga ajrata oladigan vaqtini kamaytiradi [1].

4.3. Yosh o‘qituvchilarni qo‘llab-quvvatlash

Kam tajribali o‘qituvchilarda intizom stress ulushining yuqoriligi (55 % va 62 %) ustozlik (mentorlik) dasturlari, amaliy mashg‘ulotlar va superviziyaning ahamiyatini ko‘rsatadi. Muloqot ko‘nikmalari nazariy bilim bilan cheklanmaydi, ular amaliyotda, fikr-mulohaza bilan mustahkamlanadi [1].

4.4. O‘zbekiston uchun xulosalar

O‘zbekistonda stress darajasining jins va yoshga bog‘liq emasligi mamlakat o‘qituvchi jamoasi uchun nisbatan bir xil tajriba mavjudligiga ishora qilishi mumkin, ammo bu talqin faraz bo‘lib qoladi: sabablar tahlil qilinmagan. O‘zbekiston o‘qituvchilarining muloqot ko‘nikmalari bo‘yicha batafsil statistik tahlilni TALIS asl ma’lumotlar bazasidan olish tavsiya etiladi.

4.5. Amaliy tavsiyalar

Pedagogik oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilar uchun muloqot va sinfni boshqarish treninglarini kiritish; yosh o‘qituvchilar uchun ustoz-shogird tizimini kuchaytirish; ma’muriy hisobotlar yukini kamaytirish; maktab rahbariyati va ota-onalar bilan hamkorlik shakllarini rivojlantirish; o‘qituvchilar uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlari.

4.7. Pedagogik muloqot uslubini rivojlantirish bo‘yicha qadamlar

Pedagogik muloqot uslubini yaxshilash bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak. Birinchi qadam o‘z uslubini anglash: o‘qituvchi o‘z darslarini videoga olib yoki hamkasb kuzatuvi orqali muloqot uslubini baholashi mumkin. Ikkinchi qadam ijobiy muloqot usullarini mashq qilish: o‘quvchining nomini aytib murojaat qilish, muvaffaqiyatlarni e’tirof etish, xatolarga tanqid emas, yo‘naltiruvchi fikr-mulohaza bilan munosabat bildirish.

Uchinchi qadam intizomni konstruktiv boshqarish: qoidalarni o‘quvchilar bilan birgalikda belgilash, ularning bajarilishini izchil nazorat qilish, jazodan ko‘ra tushuntirish va oqibatlar bilan ishlash. Bu yondashuv 45 % o‘qituvchi uchun muammo

bo‘lgan intizom stressini kamaytirishga yordam beradi. To‘rtinchi qadam ota-onalar bilan muloqotni rejalashtirish: muntazam, aniq va hurmatli aloqa [1].

Beshinchi qadam o‘qituvchining o‘zini parvarish qilishi: stressni boshqarish usullari, ish yuklamasini rejalashtirish, hamkasblar bilan qo‘llab-quvvatlash. Farovon o‘qituvchi muloqotda sabrli va izchil bo‘ladi. Shu bois maktab rahbariyati o‘qituvchilar farovonligini muloqot sifatining sharti sifatida ko‘rib chiqishi lozim.

Amaliy tavsiyalar jadvali: pedagogik muloqot sifatini oshirish

Muammo	Tavsiya etiladigan chora	Mas’ul tomon
Intizom (45 % stress)	Sinf qoidalarini birgalikda belgilash, konstruktiv chora	O‘qituvchi, maktab psixologi
Ma’muriy yuklama (52 %)	Hisobotlarni qisqartirish, raqamlashtirish	Maktab rahbariyati
Yosh o‘qituvchilar	Mentorlik, superviziya	Tajribali hamkasblar
Ota-onalar bilan aloqa	Muntazam, hurmatli aloqa shakllari	O‘qituvchi, sinf rahbari

Manba: muallif tavsiyasi (TALIS 2024 ma’lumotlari asosida) [1].

4.8. Pedagogik muloqot va o‘quvchi natijalari

Pedagogik muloqot sifati o‘quvchining o‘zlashtirishiga bilvosita ta’sir qiladi: o‘qituvchi bilan ijobiy munosabat o‘quvchida xavfsizlik hissini yaratadi, savol berish va xato qilishdan qo‘rqmaslik imkonini beradi. Bu esa bilimlarni faol o‘zlashtirish uchun zarur sharoitdir. TALIS faqat o‘qituvchilar nuqtai nazarini o‘lchagani sababli, bu bog‘liqlikni o‘quvchi natijalari bilan solishtiruvchi qo‘shimcha tadqiqotlar (masalan, PISA ma’lumotlari bilan) talab qilinadi.

Shuningdek, zamonaviy sinfda texnologiyalardan foydalanish (jumladan, sun’iy intellekt vositalari: Avstraliyada quyi sinf o‘qituvchilarining 66 % i va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining 47 % i o‘tgan yilda ulardan foydalangan) muloqot shakllarini o‘zgartirmoqda. O‘qituvchi uchun muhim vazifa texnologiyani insoniy muloqotni almashtirish emas, uni to‘ldirish vositasi sifatida qo‘llashdir [1].

Natijada pedagogik muloqot ko‘nikmalari o‘qituvchi kasbiy kompetentsiyasining markaziy qismi sifatida qaralishi, ularni baholash va rivojlantirish

tizimi esa pedagogik oliy ta’limdan boshlab maktabdagi malaka oshirishgacha izchil olib borilishi kerak.

4.6. Tadqiqotning cheklovlari

Birinchidan, tahlil ikkilamchi manbalarga tayanadi; mamlakatlar bo‘yicha raqamlar (Kanada, Avstraliya) umumlashtirish uchun mos emas. Ikkinchidan, TALIS o‘qituvchilar fikriga asoslanadi, o‘quvchilar nuqtai nazari qamrab olinmagan. Uchinchidan, bog‘liqliklar sababiy emas. To‘rtinchidan, OECD asosiy hisobotidagi barcha jadvallar ko‘rib chiqilmagan.

5. XULOSA

Birinchidan, o‘qituvchilarning aksariyati kasbidan qoniqadi, biroq intizom (45 %) va ma’muriy ish (52 %) stressning asosiy manbalari. Ikkinchidan, o‘qituvchilar farovonligi o‘quvchilar, ota-onalar va rahbariyat bilan munosabatlarga bog‘liq, bu pedagogik muloqotning o‘zaro ta’sirini ko‘rsatadi. Uchinchidan, yosh va kam tajribali o‘qituvchilar muloqot qiyinchiliklarini ko‘proq his qiladi.

Tavsiyalar: o‘qituvchilar tayyorlashda muloqot va sinf boshqaruvi ko‘nikmalarini kuchaytirish; yosh mutaxassislarga mentorlik; O‘zbekiston TALIS ma’lumotlarini batafsil tahlil qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD. (2025). Results from TALIS 2024: Thriving in teaching. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/results-from-talis-2024_90df6235-en/full-report/thriving-in-teaching_340c1305.html

2. Schleicher, A. (2025, October). Results from TALIS 2024: The state of teaching through the eyes of teachers [Webinar presentation]. OECD. https://www.slideshare.net/slideshow/talis-global-webinar-presentation_andreas-schleicher-pdf/283675858

3. Education International. (2025). New data from TALIS: Half of young teachers are considering leaving the profession. https://www.ei-

ie.org/en/item/31459:new-data-from-talis-half-of-young-teachers-are-considering-leaving-the-profession

4. Australian Council for Educational Research. (2025). TALIS reveals insights into teacher wellbeing, job satisfaction and future opportunities. https://www.acer.org/news/article/talis-reveals-insights-into-teacher-wellbeing-job-satisfaction-and-future-opportunities

5. Alberta Teachers' Association. (2025). TALIS results reveal a profession under pressure. https://teachers.ab.ca/news/talis-results-reveal-profession-under-pressure